

Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування

Аналізуються передумови становлення політичної аналітики і прогнозування та їх значення для сучасного українського державотворення.

Ключові слова: політична аналітика, політичний прогноз, інституалізація, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, відкрите суспільство, технократична хвиля, модернізація.

Проблематика політичного аналізу та прогнозування обумовлена потребами розвитку політичної теорії та її впровадження в сучасну політичну практику України. Український соціум, його політична система здійснюють грандіозний поворот у бік демократичних цінностей, гуманітарних пріоритетів, культури миру і взаємовигідного співробітництва на міжнародній арені. Долаючи рудиментні тоталітарні підходи, форми організації політичної життєдіяльності, наше суспільство стає на шлях загальноцивілізаційного розвитку. Очевидно, що без відповідного аналізу наявних та історично обумовлених можливостей здійснення подібних трансформацій це видається справою надто ризикованою, якщо й взагалі можливою. Те ж саме стосується політичного прогнозу. Якби скептичні зауваження не висловлювались щодо тих або інших прогнозів, у будь-якому випадку в політиці виграють ті, хто до прогнозів дослухається, намагаючись досягнути їх підстави, зрозуміти логіку обґрунтування, виявити сутність і скерованість. Відтак, політичний аналіз і прогнозування стають необхідними чинниками ефективного політичного процесу. Обґрунтований політичний аналіз і вдалий політичний прогноз забезпечують реалістичне бачення дійсності й відповідно формують підстави для прийняття рішення з розумінням того, що саме діється або має здійснитись.

Проблематика політичного аналізу і прогнозування знайшла своє відображення у публікаціях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, присвячених методології політичних досліджень та політичної практики. Серед методологічно значимих праць вітчизняних вчених автором виділяються публікації В. Андрущенка, О. Бабкіної, В. Бебика, І.Бутовської-Ілюшко, А. Гальчинського, М. Головатого, В. Горбатенка, О.Кіндратенця, Л.Кочубей, В. Кременя, І. Кураса, Ю. Левенця, В. Литвина, В.Матвієнка, М. Михальченка, В. Ребкала, Ф. Рудича, Д. Табачника, С. Телешуна, В. Тертички, В. Ткаченка, Ю. Шаповала, Ю. Шемшученка, П. Шляхтуна та ін. Зарубіжний досвід розробки досліджуваної тематики

представлений працями таких вчених, як П. Абурден, Р. Арон, Д. Белл, З. Бжезинський, А.Вілдавскі, Д. Веймер, А. Вайнінг, Р. Даль, М. Гайдеггер, Д. Істон, Г. Кан, Г. Ласуелл, Л. Мемфорд, Дж. Нейсбіт, Ф. Поллак, Дж. Сорос, У. Уільямс, С.

Здобуття Україною незалежності спричинило появу *низки чинників*, які зумовили значне зростання потреби у політичному аналізі і прогнозуванні. Передусім, на відміну від суспільства переважно традиційного, яким була радянська Україна, нова незалежна країна стала на шлях доволі радикальних суспільних трансформацій, що значно підвищило потребу у науковому аналізі і прогнозуванні соціальних змін. По-друге, на зміну несамостійності у прийнятті відповідальних політичних рішень (в умовах залежності від «центру» в Москві) виникає нагальна потреба в обґрунтуванні власної політичної позиції. По-третє, зникає ідеологічний диктат і «зашореність» політичної науки, які стримували їх вільний розвиток за радянських часів, – починає натомість більше надходити і отримувати широкий суспільний доступ інформація та наукова література з питань політичного аналізу і політичних технологій із усього світу, передусім – провідних країн, які представляють досвід ліберальних демократій. По-четверте, з'являються нові замовники на політичний аналіз та прогнозування – з появою реального плюралізму у вітчизняній політичній сфері (багатопартійність) та зростанням на власних теренах недержавних центрів економічного впливу – фінансово-промислових груп і окремих «капітанів» великого бізнесу. І нарешті, по-п'яте, до початку нового століття лавиноподібно починає зростати кількість практичних досліджень у сфері політичного аналізу і прогнозування – з'являється багато незалежних аналітичних центрів (наприклад, Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, Український центр незалежних політичних досліджень, центр «Софія», Міжнародний інститут порівняльного аналізу, Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Міжнародний центр перспективних досліджень, Школа політичної аналітики НАУКМА тощо), громадських організацій (Українська академія політичних наук, Асоціація молодих українських політологів і політиків, Комітет виборців України, «Пора» тощо), спеціалізованих друкованих видань («Дзеркало тижня», «Галицькі контракти», «Коментарі», «Без цензури», «Експерт», «Власть денег», «Профіль» та ін.), інтернет-ресурсів («Українська правда», «Версії», «Кореспондент», «ЛігаБізнесІнформ» тощо), які займаються політичною аналітикою і прогнозуванням у різних сферах суспільного життя України. Не останню роль центри впливу відіграють представництва іноземних незалежних та державних фондів, таких як Міжнародний фонд «Відродження» Дж. Сороса, Фонд Ф.Еберта, Фонд К.Аденауера, Британська рада, Агенство США з міжнародного розвитку та інші.

Усе це разом зумовило *інституалізацію* феноменів політичного аналізу і прогнозування в Україні [1], появу цілого прошарку політичних аналітиків, які відіграють усе більшу роль у реальній політиці, вагомих підтвердженням чого є включення їх до списків провідних політичних партій і блоків на високих (прохідних) місцях. Така інституалізація приводить до частково стихійного, частково свідомого напрацювання своєрідного кодексу поведінки політичного аналітика. Зокрема, на виборах Президента України 2004 року наявність такого неписаного

кодексу підтвердила узгоджена публічна позиція більшості аналітиків, які засудили явно неправдиві, замовного характеру дані «екзитполів», які подав один з аналітичних центрів. Ці феномени особливо важливі, оскільки є відображенням самоорганізаційних процесів у аналітичному середовищі, тоді як традиційні аналітичні організації в структурі державних органів (в тому числі компетентних) працюють в рамках законів та відомчих нормативів, що жорстко регламентують їхню діяльність «ззовні» самого аналітичного середовища.

Для порівняння варто звернути увагу на досвід розвитку широко-масштабного прогнозування та політичної аналітики в західних демократичних суспільствах. До державних аналітичних структур належали відомі дослідники сучасного суспільства Герберт Маркузе [2] (альтернативні соціальні рухи) і Толкот Парсонс [3] (базові соціальні системи), Деніел Белл [4] (постіндустріальне суспільство) і Імануел Валлерстайн [5] (світова система капіталізму), Семюел Гантінгтон [6] (культурні протистояння у міжнародних взаєминах) і Френсіс Фукуяма [7] (світове домінування ліберальної демократії). Важливу роль відігравали і недержавні аналітики – наприклад, Раймон Арон [8], відомий своєю ідеєю «індустріального суспільства» та «теорією конвергенції», сприяв виробленню універсального погляду на сучасне суспільство, як капіталістичне, так і соціалістичне. Саме політичні аналітики відіграли важливу роль у процесах «деідеологізації» політичних взаємин, підготували ґрунт для подолання «холодної війни». Тут виявились важливими, насамперед, об'єктивні соціальні процеси, які фіксували й акцентували аналітики. Це піднесення ролі виробничих і соціальних технологій («інформаційне суспільство» Й. Масуди [9] та Ф. Несбіта, «технократична хвиля» Ж. Гурвіча, «відкрите суспільство» К. Поппера [10;11] та Дж. Сороса тощо), загострення екологічних та демографічних проблем («Римський клуб»), націленість на перманентну модернізацію суспільства (А. Тоффлер [12]). Названі аналітики стали всесвітньо відомими завдяки своїм фундаментальним дослідженням, оскільки базувалися на ґрунтовних і широкомасштабних емпіричних даних, на відміну від значною мірою спекулятивних або моралістичних праць дослідників сутності суспільного життя попередніх формацій.

У сучасних українських реаліях політичний аналіз і прогнозування залишається доступним надто вузькому колу державотворців. Як справедливо зазначають провідні вітчизняні фахівці С. Телешун та А. Баронін, теорія політичного прогнозування тільки оформляється. Вітчизняна наука з цієї проблематики ледве досягла рівня публіцистичних робіт. Що стосується практики політичного прогнозування, то найчастіше вона обмежується епізодичними інтуїтивними прогнозами. Потреба в розробці та впровадженні в практику цієї проблематики є більш ніж актуальною.

Торкаючись теоретичної розробленості даної проблематики, необхідно підкреслити, що в науково–політологічній літературі колишнього СРСР проблема політичного аналізу і прогнозування мала досить широке висвітлення. Варто згадати роботи А. Сергеева «Предвидение в политике» (1974), А. О. Кокошкина «Прогнозирование и политика» (1975), С. В. Мелихова «Количественные методы в американской политологии» (1979), «Рабочая книга социолога» (за ред. Ю. Осипова, 1976), низку книг

І. В. Бестужева–Лади, зокрема, «Рабочая книга по прогнозированию» (1982), «Прогнозное обоснование социальных нововведений» (1993), «Россия накануне XXI века, 1904–2004: от коллоса до коллапса и обратно» (1997), «Нормативное социальное прогнозирование: возможные пути реализации целей общества. Опыт систематизации» (1998) та ряд інших видань, аби скласти уявлення про рівень та якість дослідження цієї проблематики в минулі роки. Зрозуміло, що воно проводилось у парадигмі марксистсько–ленінської доктрини, а тому підлягає переосмисленню з позиції сучасних філософських пошуків.

Західний науково–політичний світ у царині досліджуваної проблеми відомий фундаментальними працями Р. Арона, Д. Белла, З. Бжезинського, М. Гайдеггера, Г. Кана, Л. Мемфорда, Ф. Поллака, Дж. Сороса, О. Тоффлера, Ф. Фукуяма, представників «Римського клубу» (зокрема, Б. Гаврилишина) тощо. Прогностичний аналіз, проведений зазначеними футурологами, мав неабиякий суспільний резонанс. Йдеться про передбачення наслідків науково–технічного прогресу, кінця індустріальної ери та її заміни постіндустріальним суспільством, екологічної, ядерної, продовольчої, енергетичної та демографічної загроз. Поза сумнівом, ці наукові доробки зіграли позитивну роль у попередженні або ліквідації останніх, сприяли усуненню низки кризових ситуацій нашого часу та поліпшенню організації сучасного світу.

В останні роки в Україні також з'явилась низка серйозних робіт з даної тематики. Серед них слід назвати роботи таких вчених, як В. Андрущенко, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Головатий, В. Горбатенко, В. Князев, В. Кремень, А. Коваленко, І. Курас, Ю. Левенець, В. Литвин, В. Матвієнко, М. Михальченко, Ф. Рудич, Д. Табачник, Л. Губерський, С. Телешун, В. Ткаченко, А. Толстоухов, Ю. Шемшученко.

Перші аналітико–прогностичні дослідження політичних реформ в незалежній Україні здійснили такі відомі науковці, як В. Андрущенко та М. Михальченко. Аналізуючи діяльність першого всенародно обраного Президента України у роботі «Беловежське. Л. Кравчук. Україна 1991–1995» (1996) автори не лише провели ґрунтовний аналіз соціально–економічних, політичних і соціокультурних реформ перших років незалежного розвитку України, але й багато в чому забезпечили широкоформатний прогноз діяльності наступного покоління державотворців.

Однією з перших спроб в Україні з наукових позицій визначити роль, можливості і наслідки наукового прогнозування в житті сучасного суспільства стала робота В. Матвієнка «Прогностика (прогнозування соціальних та економічних процесів). Теорія. Методика. Практика» (К., 2000). Головна відмінність зазначеної роботи – це запропоновані автором сучасні оригінальні рецепти вирішення прогностичних завдань стосовно до нинішніх умов розвитку українського суспільства, його місця і ролі у глобальному масштабі. Причому ці рецепти охоплюють досить широку сферу соціально–економічних відносин: від проблем становлення національного ринку до моделювання соціально–політичних процесів, від розробки механізму прийняття державних рішень до прогнозу, планування, відпрацювання та реалізації соціальних змін, від стратегічного управління бізнесом до моделювання міжнародних відносин і глобальних соціальних процесів.

Досить цікавою з точки зору реалізації принципів політичного аналізу та прогнозування є робота В. Кременя, Д. Табачника, В. Ткаченка «Україна: проблеми самоорганізації» (2003). На тлі глибокого і всебічного політологічного аналізу політичної історії та соціально-економічного розвитку України в ХХ ст., автори «виводять» прогностичні параметри майбутніх перетворень. Зокрема, на теренах пошуку «національної ідеї», становлення політичної самосвідомості, глобалізму та «європеїзації», вказують на фактори якісних змін, вони визначають магістралі стратегічного поступу держави.

Слід відзначити напрацювання у цій сфері О.Власюка, який розробив моделі аналізу і прогнозування економічного і соціального розвитку незалежної України.

Вагомим доробком у вивченні проблематики політичного аналізу і прогнозування стала низка робіт В. Тертички, в яких автор спробував дати ґрунтовну відповідь на велику кількість як теоретичних, так і суто прикладних питань, пов'язаних із роботою аналітика.

Останніми роками, у відповідь на сформований запит політичного та політико-експертного середовища, в Україні з'явилася ціла низка наукових посібників з питань політичного аналізу і прогнозування.

З-поміж них слід виокремити роботу молодого українського науковця А.Коваленка «Політичний аналіз і прогнозування» (2002). У цій роботі досить системно викладено філософські основи та ключові дослідницькі підходи до політичного аналізу, висвітлено авторське бачення сутності та методів політичного аналізу і прогнозування, розглянуто основні сфери застосування і конкретні методики здійснення політичного аналізу.

Не можна обійти увагою навчальний посібник за редакцією С.Телешуна «Вступ до політичної аналітики» (2006). Цінність зазначеної роботи полягає у її суто прикладному характері. Зокрема, авторами розкрито практичний зміст політичного аналізу, мови політиків та основних методів політичної аналітики в контексті необхідності підвищення ефективності роботи державних службовців, представників органів місцевого самоврядування, громадських та політичних діячів.

Заслуговують на увагу колективні монографії співробітників Національного інституту стратегічних досліджень. Політичний аналіз соціально-економічних та соціокультурних перетворень в Україні, що систематично здійснюється фахівцями інституту, дозволяє визначити стратегічні цілі та пріоритети, вибудувати модель інноваційного, випереджального розвитку, обґрунтувати принципи модернізації конкретних галузей суспільного життя, зокрема, аграрного сектору, економіки та телекомунікацій, туристичного бізнесу, охорони культурної спадщини, підвищення якості життя населення, екологічної безпеки, зміцнення регіональної політики та зовнішньоекономічної стратегії.

Особливе місце з точки зору осягнення теоретико-методологічних засад політичної аналітики й прогнозування належить роботам В. Горбатенка. Саме йому вперше у сучасній українській політологічній думці, на основі ґрунтовного дослідження наукових доробків зарубіжних та вітчизняних вчених, а також співставлення практичного досвіду стосовно аналітичного забезпечення державної політики у різних країнах світу, вдалося представити системне бачення проблематики політичного аналізу та прогнозу як окремої галузі політичної науки. Зокрема, у

монографії «Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика» (2006) автором здійснено ґрунтовну спробу висвітлити місце, роль і засоби політичного прогнозування у сучасному політичному розвитку, розкрити стратегію і тактику державного прогнозування, висвітлити визнані варіанти соціально-політичного прогнозування майбутнього. Крім того, у зазначеній та інших роботах В.Горбатенка, зокрема написаних спільно з І.Бутовською, представлено оригінальний авторський погляд на основні суспільно-політичні тенденції розвитку людської цивілізації та перспективи українського державотворення.

Таким чином, багато прогалин в осягненні досліджуваної проблематики в науковій літературі ліквідовано. Однак, залишилося не менше. Передусім, звертає на себе увагу той факт, що практично кожна з наявних вітчизняних робіт уникає питання логіки та методології політичного аналізу та прогнозу. Розмова з цього приводу ведеться в так званій «пастельній тональності», не акцентовано, а відтак без достатньо обґрунтованих практичних рекомендацій. А це означає, що здійснений аналіз і прогноз не може бути застосований для іншої предметної галузі. Їх загальні принципи залишаються не цілком прозорими. Досить розмитими виглядають теоретико-методологічні засади дослідження процесів політичного аналізу та прогнозу, історична генеза політичного аналізу і прогнозу в теорії європейської політичної думки. Спірним є визначення сутності політичного аналізу та прогнозу в сучасній політичній гносеології. Відкритим залишається питання щодо системності та основних напрямів політичного аналізу та прогнозу в сучасному українському державотворенні. Потребує уточнення місце та роль політичного аналізу та прогнозу в системі методів прикладної політології. Окремого фахового розгляду вимагає такий напрям, як особливості застосування методів політичного аналізу та прогнозу до політичних процесів сучасного українського суспільства, державотворення тощо.

Список використаних джерел

1. Аналітичні інституції України : довідник недержавних дослідницьких організацій України [ред. В.Яблонський]. – К.: МІПА, 1997. – 203 с.
2. Маркузе Г. Разум и революция. – СПб. : «Владимир Даль», 2000. – 541 с.
3. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект-Пресс, 1997. – 270 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования; [пер. с англ.]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
5. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – СПб.: Изд-во «Университетская книга», 2001. – 416 с.
6. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
7. Фукуяма Ф. Конец истории? // Философия истории. Антология. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – С. 290–310.
8. Аристотель. Политика. – К.: Основи, 2000. – 238 с.
9. Масуда Й. Гипотеза про генезис Homo intelligens // Сучасна зарубіжна соціальна філософія : хрестоматія. – К.: Либідь, 1996. – С. 335–361.
10. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги : в 2 т. – К.: Основи, 1994–1994. – Т. 1. – 1994. – 444 с.

11. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги : в 2 т. – К.: Основи, 1994–1994. – Т. 2. – 1994. – 494 с.

12. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.

Ващенко К.А. Предпосылки становления политической аналитики и прогнозирования

Анализируются предпосылки становления политической аналитики и прогнозирования и их значение для строительства современного украинского государства.

Ключевые слова: политическая аналитика, политический прогноз, институализация, постиндустриальное общество, информационное общество, открытое общество, технократическая волна, модернизация.

Vashchenko, K.O. Prerequisites for the formation of political analysis and forecasting

Prerequisites for the formation political analyst and forecasting, and their significance for the construction of the modern Ukrainian state are analyzed.

Key words: political analyst, political outlook, institutionalization, postindustrial society, information society, open society, technocratic wave modernization.

УДК 321.6/8:061.2 (477)

Карчевська О.В.

Структурно-інституціональні складові стабілізуючого потенціалу громадянського суспільства

Досліджуються стабілізаційні можливості інститутів та структур громадянського суспільства в умовах демократії.

Ключові слова: інститут, інституціоналізація, громадянське суспільство, політична стабільність, політична система, демократія.

Актуальність теми зумовлена складністю трансформаційних перетворень, які відбуваються в Україні, ускладненим перебігом політичного життя, що час від часу викликає загострення політичної кризи. Об'єктивно це підвищує значущість діяльності структур громадянського суспільства. Побудова нової української державності на ґрунті загально визнаних демократичних принципів і формування в Україні основ стабільно функціонуючої соціально-орієнтованої політичної системи передбачає існування стійких громадських інститутів. Їхнє залучення у політичний процес в якості суб'єктів альтернативних державним інститутам сприяє створенню нових умов для вдосконалення функціональності владних інститутів.

У сучасній політичній науці найбільш широкую джерельну базу щодо вивчення громадянського суспільства та його інститутів становлять праці зарубіжних учених. Так, у контексті сучасного етапу концепцію громадянського суспільства досліджують видатні вчені Дж. Александер, А. Арато, Ю. Габермас, Е. Геллнер, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, Дж. Кін, Дж. Коен та інші. Аналіз проблем розвитку концепції громадянського суспільства, розробка питань сутності, структури, функцій громадянського суспільства містяться також і в працях багатьох українських вчених – Р. Балабана, М. Банчука, В. Баркова, В. Безродної, Г. Зеленько, А. Колодій, В. Моргуна, Ф. Рудича, О. Тупиці, М. Цюрупи, О. Чувардинського, Г. Щедрової, О. Михайловської та інших. В той же час визначення стабілізуючого потенціалу громадянського суспільства і розгляд його в якості чинника демократичної політичної стабільності залишаються мало дослідженими.

Метою статті є визначення стабілізаційних можливостей інститутів і структур громадянського суспільства в умовах демократії.

Вітчизняна політична наука на сучасному етапі свідчить про певні успіхи в інституціоналізації громадянського суспільства, зростанні кількості та зрілості його структур. Підґрунтям інституціоналізації завжди виступає демократія як пріоритет соціально-політичного розвитку і нормативна база, завдяки якій розвиваються організації громадянського суспільства та відбувається їхня багатогранна діяльність. Інституціоналізоване громадянське суспільство – це найвища стадія і найбільш довершена форма